

UNELE PARTICULARITĂȚI PRIVIND COMPENSAREA PREJUDICIULUI MORAL CAUZAT PRIN INFRAȚIUNE

Sergiu Țurcanu,

doctorand, lector superior U.S.P.E.E. „Constantin Stere”

Actuality of the subject of compensation for moral damage caused by the offense, given the increased interest in it, lies in the national and international doctrine and jurisprudence, under the case law becomes more abundant and diversified. In literature, it is pointed out rightly the fact that „no society of yesterday and today, can not claim to have found the issue of legal or illegal means to repair fully the moral damages”.

Actualitatea subiectului privind compensarea prejudiciului moral, cauzat prin infracțiune, rezidă din interesul sporit acordat în doctrina și jurisprudența națională și internațională, în condițiile în care cazuistica devine tot mai abundentă și diversificată.

În literatura de specialitate, pe bună dreptate, se punctează faptul, că „*nicio societate de ieri și de azi nu poate emite pretenția de a fi găsit un sistem de mijloace juridice sau nejuridice care să repare pe deplin și în toate cauzurile, daunele morale*” [1, p.236]

Prin urmare, lipsa unor criterii precise în raport de care să fie stabilit cuantumul despăgubirilor morale acordate persoanei prejudiciate, a reprezentat și încă mai reprezintă o dificultate pentru jurisprudență.

În continuarea acestei interpretări, putem menționa că în practica judiciară, potențialele dificultăți, privind repararea prejudiciului moral, țin în special de constatarea întinderii daunelor morale, indemnizarea justă și integrală a acestora, identificarea criteriilor ce urmează a fi luate în considerație, la evaluarea diferitor categorii de daune morale.

Totuși, în virtutea dificultăților enunțate, prejudiciul moral cauzat prin infracțiune, este unul susceptibil de a fi reparat, atât prin măsuri nepatrimoniale, cât și prin despăgubiri bănești.

Valorificarea pretențiilor civile de către persoana vătămată, pot fi realizate în cadrul unui proces penal, sau după caz, în cadrul unui proces civil. Aceste prevederi sînt consacrate în conținutul articolului 221 al.5 Cod de procedură penală al R.Moldova, care stipulează că „*dacă persoana nu a înaintat acțiunea civilă în cadrul procesului penal, precum și persoana a cărei acțiune civilă a rămas nesoluționată au dreptul de a înainta o asemenea acțiune în ordinea procedurii civile*”.

În același context, potrivit doctrinei juridice, pentru exercitarea acțiunii civile în cadrul unui proces penal, prin care persoana fizică sau juridică pretinde să-și valorifice pretențiile civile fie de caracter moral sau material, determină necesitatea îndeplinirii următoarelor condiții cumulative:

a) *infracțiunea trebuie să fi produs un prejudiciu material sau moral;*

b) *să existe legătura de cauzalitate între infracțiunea săvîrșită și prejudiciul reclamat;*

c) *prejudiciul trebuie să fie cert;*

d) *prejudiciul trebuie să nu fi fost reparat;*

e) *să existe constituire ca parte civilă.*

Fiind realizate aceste condiții, este determinat dreptul persoanei vătămate, care își manifestă voința, de a fi constituită în calitate procesuală de parte civilă, în cadrul procesului penal. Aplicabilitatea dreptului în referință, fiind posibilă din momentul pornirii procesului penal și pînă la terminarea cercetării judecătorești, la cererea scrisă a titularului dreptului lezat sau după caz, la cererea reprezentantului acestuia.

Dacă să ne reținem succint atenția asupra caracterului terminologic, a expresiei de „*prejudiciu moral*”, este de precizat că în literatura de specialitate, acest termen îl putem regăsi diversificat în expresii, cum ar fi: prejudiciu nepatrimonial, prejudiciu extrapatrimonial, prejudiciu imaterial sau nematerial, prejudiciu nepecuniar, pagubă sau daună morală.

În limbajul juridic, potrivit opiniei unor autori [2, p.33], este preferabil uzitarea denumirii de „*prejudiciu nepatrimonial*” întrucît cuprinde toate prejudiciile de natură neeconomică, adică atât cele care rezultă din atingerile unor valori morale, cât și cele care rezultă din atingerile unor valori și drepturi subiective fără legătură cu morala.

În opinia noastră, deși termenul de „*prejudiciu moral*” ca expresie nu cuprinde o accepțiune definitorie largă, dar prin tradiția practică, acest termen prin conținutul său sugerează ideea, că este vorba despre atingerile aduse patrimoniului moral al persoanei fizice, ceea ce presupune claritate de percepere, în acest sens, în special pentru părțile implicate în procesul penal.

Abordarea conceptului de „*repare*” cu referire la prejudiciul moral, de asemenea are o conotație aparte, semnificînd o măsură menită să atenueze, să compenseze acel prejudiciu, care nu mai poate fi reparat. Prin urmare, avînd în vedere implicațiile prejudiciului moral cauzat prin infracțiune, în viața personală și socială a persoanei vătămate, considerăm mai potrivit să fie folosită expresia „*compensare a prejudiciului moral*” care în opinia noastră are o accepțiune mult mai largă.

Majoritatea preocupărilor doctrinare cu privire la compensarea prejudiciului moral, au inclus și problema clasificării acestora. Deși este unic prin esența sa, prejudiciul moral este variat prin spectrul de drepturi nepatrimoniale, atribuite personalității umane, care, drept consecință a unei fapte prejudiciabile, pot fi încălcate.

Actualmente, drepturile nepatrimoniale ale persoanei sînt reglementate în multiple acte normative atît naționale, cît și internaționale. Printre cele mai importante, putem menționa: Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, care garantează dreptul la viață, la integritate fizică și psihică (art. 24), libertatea individuală și siguranța persoanei (art. 25). Același text legal ocrotește dreptul la viața intimă, familială și privată (art. 28) și în esența sa acordă dreptul persoanei fizice de a dispune de aceste valori. Aceste drepturi sînt recunoscute și reglementate atît în conținutul Codului de procedură penală al R.Moldova, cît și în conținutul altor acte normative naționale.

Dintre actele normative internaționale poate fi pusă în evidență Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la 10 decembrie 1948 la New York, care reglementează dreptul la viață ca drept inerent persoanei umane și dreptul la libertate (art.3), dreptul de a nu fi supus unor imixțiuni arbitrare sau ilegale în viața particulară (art.12).

Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat la 16.12.1966, la New York, care, la fel prin conținutul său, exprimă recunoașterea demnității inerente a tuturor membrilor familiei umane și drepturilor lor egale, ca dreptul la viață (art.6), dreptul la libertate și securitatea persoanei (art.9).

Și, nu în ultimul rînd, Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale adoptată 04 noiembrie 1950, la Roma și protocoalele adiționale (*la care Republica Moldova este parte din 12 septembrie 1997*) care fac referire expresă la protecția dreptului la viață (art.2 și protocolul nr. 6), libertate și siguranță (art. 5), la dreptul privind respectarea vieții private și de familie, la dreptul la domiciliu și la secretul corespondenței (art.8, art.12 și art 5 al protocolului nr.7).

Astfel, în considerarea unor rațiuni teoretice și practice, în literatura de specialitate au fost propuse diferite criterii de clasificare a prejudiciilor morale. Una dintre distincțiile propuse, care este acceptată de mai mulți autori, rîmîne a fi clasificarea prejudiciilor morale în două categorii, după criteriul legăturii acestora cu vătămări fizice [3, p. 394] și anume:

1. *Prejudiciile morale rezultate din leziuni sau vătămări fizice.*

2. *Prejudiciile morale, independente de orice leziuni fizice.*

Categoria *prejudiciilor morale rezultate din leziuni sau vătămări fizice*, presupune forme variate de manifestare, care se caracterizează prin lovituri, răniri, mutilări, infirmități fizice, care în unele cazuri pot avea un caracter temporar, altele pot afecta persoana pe tot parcursul vieții. În dependență de anumite infirmități fizice, drept consecință poate fi afectată capacitatea fizică sau psihică a persoanei, iar în unele cazuri integral ființa umană sub cele două laturi.

Deci, în cazul cînd prejudiciul moral, are un caracter definitiv și constă atît în dureri fizice cît și suferințe psihice, drept urmare, persoana vătămată fiind în imposibilitatea de a se putea manifesta în deplinătatea facultăților sale, în literatura juridică sînt distinse alte două varietăți ale prejudiciilor morale, cunoscute sub denumirea de "*prejudiciu estetic*" și "*prejudiciu de agrement*".

Prejudiciul estetic, constă în anumite leziuni sau vătămări prin care s-a adus atingere armoniei fizice sau fizionomiei persoanei [4, p.74]. Acest prejudiciu se concretizează în suferințe psihice determinate de mutilări, desfigurări sau cicatrice cauzate persoanei și de urmările lor negative, care îi limitează posibilitățile de a se afirma în plan social, profesional și familial.

Prejudiciul de agrement rezultă din atingerea adusă satisfacției și plăcerilor vieții, constînd în pierderea posibilităților de îmbogățire spirituală, divertisment și destindere [4, p.81]. Este de menționat că la înțelegerea extensivă a conceptului de "*prejudiciu de agrement*", și-a adus contribuția și Rezoluția nr.75-7 a Consiliului European, adoptată de Comitetul Miniștrilor la 14 martie 1975, care prin conținutul articolelor 5 și 10, ne spune că reprezintă un prejudiciu acela care constă în faptul că victima nu mai este în măsură să efectueze la locul său de muncă activitatea pe care o presta anterior faptei prejudiciabile, chiar și atunci cînd nu s-a luat măsura înlocuirii ei cu o altă persoană, sau faptul că este silită să depună mai mult efort pentru a obține în cadrul muncii sale același rezultat, ceea ce dă naștere obligatoriu la despăgubiri.

După cum am menționat mai sus, cea de-a doua categorie distinsă a prejudiciului moral, sînt *prejudiciile independente de orice leziuni fizice*, care sînt cunoscute în literatura de specialitate ca "*prejudicii afective*". În această categorie se includ prejudiciile morale rezultate din atingerile aduse cinstei, onoarei, reputației, demnității, prestigiului persoanei. De asemenea sînt acele prejudicii morale, care se concretizează în suferințele psihice, determinate de decesul unei persoane apropiate, fie de infirmitățile, mutilările, handicapul grav pe care îl suportă o persoană apropiată. [1, p.77]

Pentru a extinde domeniul de cercetare în materia privind compensarea prejudiciului moral cauzat prin infracțiune care pentru doctrina procesual penală națională, este un demers relativ nou, este important să fie luate în considerare evoluțiile cu privire la acest domeniu, din experiența țărilor europene cît și recomandările Consiliului European cu privire la materia reparării daunelor morale.

Cu titlu de exemplu sînt recomandările Consiliului European, cu privire la repararea daunelor morale, făcute țărilor membre, în cadrul Colocviului ținut la Londra la 21-25 iulie 1969, [5, p.330-331; 6, p.19] după cum urmează:

1. *Dauna morală constă în prejudiciu care nu se pretează unei evaluări pecuniare.*

2. *Principiul reparației daunelor morale trebuie recunoscut pe de o parte, în cazul leziunilor corporale, pe de altă parte în cazul atingerii grave aduse altor drepturi ale personalității umane ca defăimarea, amestecul în viața privată, sechestrarea ilegală a persoanei.*

3. *În caz de deces, repararea daunelor morale trebuie acordată rudelor apropiate ale victimei dacă repararea este justificată în mod deosebit.*

4. *Repararea daunelor morale se justifică în anumite cazuri de atingeri aduse raporturilor de familie. Nu poate fi acordată o despăgubire pentru ruptura logodnei decît dacă logodnicul (logodnica) a suferit prin aceasta un grav prejudiciu moral. Din durata, de regulă scurtă a logodnei*

nu este posibilă considerarea altor aspecte ale raporturilor de familie.

5. *Despăgubirea are ca scop de a da o compensare sau satisfacție victimei. În anumite cazuri percepute, cuantumul compensației va putea fi determinat și de gravitatea faptei autorului care a cauzat dauna.*

6. *Repararea trebuie să cuprindă, în afară de despăgubirea bănească, și măsuri care să împiedice realizarea, continuarea sau repetarea faptelor dăunătoare.*

7. *La acordarea despăgubirilor trebuie să se facă distincție între dauna materială și dauna morală.*

8. *În cazurile constatate, reparația poate fi acordată sub formă de vărsăminte periodice. În aceste cazuri este indicat ca beneficiarii să fie protejați împotriva devvalorizării monedei.*

9. *Problema reparării daunelor morale a fost exprimată în raport cu asigurarea răspunderii civile, garanția asiguratorului trebuie să se extindă, în cazul leziunilor, pînă la despăgubirea prejudiciului moral. În domeniul asigurărilor a fost evocată oportunitatea de a extinde sfera de aplicare pînă la acoperirea prejudiciului moral.*

10. *Este utilă organizarea unui schimb de idei între reprezentanții societăților de asigurări și juriștii specialiști în materia daunelor morale.*

11. *Este regretabilă constatarea unei mari diferențieri la sumele acordate atît în cadrul aceleiași legislații, cît și între diversele țări membre ale Consiliului European.*

12. *Se impun a fi luate măsuri atît pe plan național, cît și pe plan european pentru a suplini lipsa de informații asupra sumelor acordate ca despăgubiri în cazuri similare.*

13. *Se impune, ca măsură imediată, stingerea datelor cu privire la despăgubirile acordate de fiecare țară și pe care să le pună la dispoziția persoanelor sau instituțiilor interesate.*

14. *Consiliul European trebuie încerce armonizarea legislațiilor cu privire la repararea daunelor morale în caz de leziuni corporale.*

Urmare a etapelor parcurse în cadrul procesului penal, de către persoana vătămată, în vederea compensării prejudiciului moral cauzat prin infracțiune, este determinată și rațiunea de fundamentare a unei etape numai puțin importante, cum este evaluarea cuantumului despăgubirilor pentru prejudiciul moral.

În literatura juridică, se subliniază că, pentru a stabili cuantumul despăgubirilor destinate compensării prejudiciului moral, trebuie apreciată, *gravitatea, importanța și consecințele negative ale prejudiciului cauzat*, ceea ce înseamnă aprecierea prejudiciului moral. De fapt, în practică, aceasta este aprecierea acelor consecințe negative suferite de persoana vătămată în plan fizic și psihic.

În continuarea acestei interpretări, precizăm că criteriile de apreciere a prejudiciului moral au fost grupate în două categorii: [7, p.206-216]

a) *Criteriile orientative de apreciere a prejudiciului moral;*

b) *Criteriile orientative de stabilire a cuantumului despăgubirii.*

Atunci cînd persoana a suferit un „prejudiciu moral” cauzat prin infracțiune, pentru aprecierea relativ corectă,

a prejudiciului moral, este necesar să fie luate în considerație și analizate toate circumstanțele și împrejurările fiecărui caz în parte.

Astfel criteriile de apreciere a prejudiciului moral sînt distinse, prin importanța prejudiciului, durata și intensitatea suferințelor psihice sau fizice, consecințele vătămătoare.

Importanța prejudiciului moral, urmează să fie apreciată pornind de la faptul că fiecare persoană vătămată acordă însemnătate diferită valorilor morale, un rol semnificativ în acest sens constituind așa particularități ca vîrsta, sexul, situația socio-profesională, persoanalitatea afectivă a persoanei vătămăte.

Spre exemplu cauzarea unui prejudiciu estetic, unei persoane care activează într-un domeniu public va fi apreciat ca fiind foarte important, în raport cu o persoană care are un mod de viață retras sau pentru o persoană de sex feminin în raport cu una de sex masculin.

Lezarea onoarei, reputației, demnității unei persoane care ocupă o funcție publică și care se bucură de autoritate în societate, constituie un prejudiciu moral foarte important în raport cu cel resimțit de o persoană care trăiește într-o colectivitate restrînsă.

Durata și intensitatea menținerii consecințelor vătămării pe plan fizic sau psihic, este un alt criteriu de apreciere a prejudiciului moral, care presupune a fi luat în considerație durata în timp a prejudiciului cauzat, deoarece urmările pot fi temporare sau permanente. În mod corespunzător și prejudiciile morale cauzate prin infracțiuni pot fi temporare și permanente.

Acest criteriu de apreciere a prejudiciului moral, de regulă își găsește utilitate cînd instanța de judecată are sarcina de a aprecia despăgubirea acordată cu titlu de reparare pentru prejudiciul fizic (corporal) cauzat prin infracțiune. În practică, evaluarea leziunilor corporale este realizată ca regulă de către medicul legist, care precizează caracterul, localizarea, gravitatea și vechimea leziunilor corporale, mecanismul de formare a leziunilor corporale ș.a. Această evaluare are importanță pentru calificarea corectă a infracțiunii, dar și pentru aprecierea realității prejudiciului moral. Totodată este important ca intensitatea suferințelor fizice și psihice să fie apreciate deasemenea după: perioada de izolare în legătură cu tratamentul urmat, durata perioadelor de imobilizare ori interdicții de a participa sau desfășura anumite activități, caracterul permanent a unor consecințe în rezultatul cauzării leziunilor corporale, cît și restricțiile de natură fizică sau psihică pe care le implică caracterul vătămărilor.

Referindu-ne la *criteriile orientative de stabilire a cuantumului despăgubirii*, conchidem că deși în practica judiciară, de regulă, se admite compensarea în bani a prejudiciului moral, legiuitorul nu a identificat un careva criteriu științific de stabilire a cuantumului despăgubirilor.

Astfel, potrivit opiniei unor autori [4, p.208-219, 7, p.216], cel mai important criteriu de stabilire a cuantumului compensației pecuniare, este *gravitatea prejudiciului moral*, pentru persoana vătămată.

Stabilirea gravității prejudiciului semnifică acordarea unei despăgubiri substanțiale, care să reflecte, pe de o parte, acest prejudiciu și, pe de altă parte, să reprezinte o

posibilitate concretă de atenuare a suferințelor îndurate de către persoana vătămată.

Un alt criteriu, pentru stabilirea cuantumului despăgubirilor, destinat compensării prejudiciului moral, este *criteriul echității*. Acest criteriu presupune că cuantumul despăgubirilor destinate reparării prejudiciului moral, trebuie să fie just, echitabil și nu exagerat.

De aici se determină și rațiunea prevederilor art. 219 alin. 4 Cod de procedură penală al R. Moldova care stipulează că „*la evaluarea cuantumului despăgubirilor materiale ale prejudiciului moral, instanța de judecată ia în considerare suferințele fizice ale victimei, prejudiciul de agrement sau estetic, pierderea speranței de viață, pierderea încrederii în fidelitatea conjugală, pierderea onoarei prin defăimare, suferințele psihice provocate de decesul rudelor apropiate*”

Astfel problema aprecierii corecte a despăgubirilor materiale destinate compensării prejudiciului moral cauzat prin infracțiune, rămâne a fi una dificilă, chiar mai dificilă decât adoptarea în sine a hotărârii de a acorda acele despăgubiri bănești, deoarece instanțele de judecată trebuie să țină cont, ca sumele de bani pe care le acordă cu titlu de prejudiciu moral, să aibă efecte compensatorii, aceste sume nu trebuie să fie excesive pentru autorii dau-

nelor și nici venituri nejustificate pentru persoanele vătămate, sumele de bani acordate trebuie să poată fi calificate numai ca despăgubiri. Prin urmare de cele mai multe ori drept premisă și garanție în acest sens, rămân a fi calitățile personale și profesionale ale judecătorilor, care au sarcina de a aprecia corect impactul prejudiciului moral în viața personală și socială a persoanei vătămate.

Referințe:

1. I. Albu, V. Ursa, *Răspunderea civilă pentru daunele morale*, Ed.Dacia, Cluj Napoca, 1979.
2. I. Albu, *Răspunderea civilă contractuală pentru prejudiciile nepatrimoniale*, Revista Dreptul 8/1992.
3. I. Dolea, colectiv, *Drept procesual penal*, Ed.Cartea juridică, Chișinău, 2009.
4. I. Urs, *Repararea daunelor morale*, Ed. Lumina Lex, București, 2001.
5. I. Neagu, *Tratat de procedură penală*, Partea generală, Ed.Universul Juridic, București, 2010.
6. I. Albu, *Considerații în legătură cu revenirea jurisprudenței române la practica reparării bănești a daunelor morale*, Revista Dreptul 8/1996.
7. M.Vladu, *Prejudiciul cauzat prin infracțiuni contra persoanei fizice*, Ed. Hamangiu, București, 2010.